

A Critical Analysis and Representation of Social Actors in “Bijan and Manijeh”: Van Leeuwen's (2008) Sociological-Semantic Model

Abbas Ali Ahangar*

Professor of Linguistics, Department of English Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

Mohammad Amir
Mashhadi

Professor of Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

Zeinab Teimuri Rabor

M.A. in Linguistics, Department of English Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

1. Introduction

One of the topics that has been considered by many linguists in recent years is discourse analysis. Different researchers have presented various points of view on critical discourse analysis such as Hodge and Kress (1976), Foucault (1980), Fairclough (1996, 2002), Pennycook (2001), Wodak and Meyer (2001), Van Dijk (2006) and Van Leeuwen (1996, 2008), among others. Van Leeuwen's (2008) critical discourse analysis model is a socio-semantic model which rests on interactions, actions, and reactions between individuals. In fact, the present study has exclusively been carried out based on this model in order to understand how social actors are represented and

---

Corresponding Author: ahangar@english.usb.ac.ir

How to Cite: Ahangar, A. A., Mashhadi, M. A., & Teimuri Rabor, Z. (2023). A Critical Analysis and Representation of Social Actors in “Bijan and Manijeh”: Van Leeuwen's (2008) Sociological-Semantic Model. *Language Science*, 10 (17), 113-152. doi: 10.22054/LS.2021.56950.1405.

also to see whether the application frequency of various discourse components related to exclusion and some of the inclusion components in the story of “Bijan and Manijeh” from Ferdowsi's Shahnameh is significant or not. The purpose of this research is to study and analyze the way the components of exclusion including suppression and backgrounding and some components of inclusion comprising impersonalization, categorization, personalization, passivation, generalization, and their subcomponents are manifested in representing social actors in aBijan and Manijeh” story from Ferdowsi's Shahnameh.

The text under study in this research is the story of “Bijan and Manijeh” taken from Ferdowsi's Shahnameh. This story comprises a total of 1312 verses out of the entire Shahnameh book. It is made up of a series of events that are perfectly connected. In the first verses of the story, the poet speaks about a female storyteller who has narrated the whole story to him, and the poet tells this story to readers again. By considering the importance of the Shahnameh book and using the discourse-oriented components related to inclusion and exclusion as developed in Van Leeuwen's (2008) model, we can deal with how social actors are represented in the text of this story and then the way it is possible to describe, compare and analyze the application frequency of each component and the relevant sub-components. Correspondingly, the questions of the present study are as follows:

- 1) How different types of discourse components of inclusion and some exclusion components are represented in the story of “Bijan and Manijeh”?
- 2) What kind of relationship is there between the frequency of various discourse components of Van Leeuwen's model under study in the story of Bijan and Manijeh?

Based on these questions the following hypotheses are proposed:

- 1) All kinds of discourse components of exclusion and inclusion components under investigation of “Bijan and Manijeh” are represented in accordance with those of Van Leeuwen's model (2008).

2) There is a significant relationship between the frequency of various discourse components of Van Leeuwen's model under study in the story of "Bijan and Manijehm

2. Literature Review

Critical discourse analysis is an interdisciplinary topic and Van Leeuwen's (2008) model has also provided a suitable platform for analyzing all kinds of texts. Considering the wide range of works done in non-literary fields that have been examined using this model, in this research only works that have benefited from this model in literary studies are introduced and some of them are presented here:

Fallahi, Tavakoli, and Sahebi (2009) analyzed the text of Golestan book. The result of their work showed that the poet used the elements of mystery by using the components of exclusion. Also, Rafii (2011) examined two parts of Golestan book and used this model. The results displayed that the poet was silent in the first part and was dynamic in the second part. Pushneh and Moin (2013) examined a book, by Ebrahim Golestan based on Van Leeuwen's model. The results of their research demonstrated that all actors who were at the top of power were represented by the components of exclusion.

Andy, Saeednia, and Asadi (2013) examined two novels: Sang-e-sabur and Su-o-shun and found that the poet considered women as the second sex and weak by using the components of Van Leeuwen's (2008) model. Rahimian and Jokar (2014) used this model and analyzed Bahar's poems. In this work, the component of valuing and activation have been used a lot to show a sense of patriotism and justice. Similarly, Meghdari and Jahangiri (2014) studied six books by Aminpur, Harati and Rezainia which are about the Iran-Iraq war based on Van Leeuwen's (2008) model. The results showed that the poet gave a positive appraisalment to the values that were arising from the war.

3. Methodology

As to the research methodology, first, the definition of each component and the relevant sub-component has been provided following Van Leeuwen's definitions, and then different types of sentences including simple sentences, sentences with omitted verbs, and quasi-sentences have been extracted from the text of "Bijan and Manijeh" story. The application frequency and percentage of each component and the given sub-components have been shown in tables. Then, the Chi-Square test has been used in order to measure the significant relationship between the main components and their sub-components separately in comparison. If the significance level is less than 0.05, then the frequency application of the component under study is significant. On the contrary, if the significance level obtained from the Chi-square test is more than 0.05, then the application frequency of such a component is not significant.

4. Conclusion

The research results show that the poet has used all sub-components of exclusion and the given components of inclusion under investigation in this story. Besides, Chi-square test results designate that there is a comparatively significant relationship between the application frequencies of major intended components compared with each other and also their sub-components. The analysis of exclusion results reveals that the poet does not have a tendency to secretly represent the social actors. In addition, the results of the inclusion components under study indicate that the poet has used positive appraisal and subjection sub-components and has tried to characterize the social actors more effectively with a positive value. Moreover, in most sentences, the social actors are represented by giving reference to their utterances, physical features and using similes and metaphors.

Keywords: social actors, exclusion, inclusion, Van Leeuwen's model, Bijan and Manijeh story

تحلیل انتقادی و بازنمایی کارگزاران اجتماعی در داستان بیژن و منیژه: الگوی جامعه شناختی - معنایی ون لیوون (۲۰۰۸)

استاد زبان‌شناسی، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

عباسعلی آهنگر

استاد زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

محمد امیر مشهدی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

زینب تیموری رابر

چکیده

یکی از انواع رویکردهای تحلیلی متون، رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی ون لیوون است. این رویکرد دارای دو مؤلفه اصلی حذف و اظهار است که هر کدام دارای زیرمؤلفه‌های مختلفی هستند. هدف از پژوهش حاضر بررسی و تحلیل چگونگی تحقق مؤلفه‌های حذف، شامل پنهان‌سازی و کمرنگ‌سازی و برخی از مؤلفه‌های اظهار، شامل تشخیص زدایی، طبقه‌بندی، تشخیص بخشی، منفعل‌سازی، جنس‌ارجاعی و زیرمؤلفه‌های مربوط به هر یک از آنها در بازنمایی کارگزاران اجتماعی در داستان «بیژن و منیژه» از شاهنامه فردوسی است. در این راستا، انواع جملات این اثر تعیین و شمارش شده‌اند. سپس، بسامد کاربرد، درصد و سطح معناداری هر یک از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مربوط به آنها از طریق تحلیل آماری و آزمون‌های دو سنجش شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهند که شاعر از تمام مؤلفه‌های گفتمانی حذف و اظهار موردنظر در این داستان استفاده کرده است. به علاوه، بر اساس نتایج آزمون‌های دو، بین بسامد کاربرد مؤلفه‌های اصلی بررسی شده در قیاس با یکدیگر و نیز، بین زیرمؤلفه‌های مربوط به هر مؤلفه اصلی رابطه‌ای معنادار وجود دارد. تحلیل نتایج مؤلفه‌های حذف نشان می‌دهد که شاعر تمایلی به بازنمایی کارگزاران اجتماعی به صورت پنهان ندارد. همچنین، نتایج مؤلفه‌های موردبررسی اظهار نشان می‌دهند که شاعر با به کارگیری زیرمؤلفه ارزش‌دهی مثبت و منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم سعی دارد کارگزاران اجتماعی را اثرگذار و دارای ارزش مثبت بازنمایی کند. به علاوه، در بسیاری از جملات کارگزاران اجتماعی از طریق ارجاع به گفته‌ها، ویژگی‌های ظاهری و یا به کارگیری استعاره‌ها و تشبیهات بازنمایی می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: کارگزاران اجتماعی، حذف، اظهار، الگوی ون لیوون، داستان «بیژن و منیژه».

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی همگانی دانشگاه سیستان و بلوچستان است.

نویسنده مسئول: ahangar@english.usb.ac.ir

۱. مقدمه

در سال‌های اخیر پژوهش پیرامون حوزه گفتمان^۱ و تحلیل گفتمان^۲ مورد توجه بسیاری از زبان‌شناسان قرار گرفته است و به تدریج «این حوزه به گلوگاه تعاملاتی رشته‌های مختلف زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، فلسفه و مطالعات فرهنگی و ... تبدیل شده است» (کلانتری، ۱۳۹۱: ۸). سیر تدریجی تکامل این حوزه‌ها نشان می‌دهد که ارائه یک تعریف واحد از مفهوم گفتمان کاری سخت و تاحدودی ناممکن به نظر می‌رسد، چراکه گفتمان دارای منافع و در برخی مواقع روش‌های مشترکی است که گروه‌ها و ساختارهای اجتماعی را مطالعه می‌کند. برای مثال، در این زمینه می‌توان به رشته‌های مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و قوم‌شناسی اشاره کرد و همچنین، رشته‌هایی از قبیل روان‌شناسی اجتماعی و شناختی که حوزه آنها شناخت رفتار انسان است (بلور و بلور^۳، ۱۳۹۰). بر همین مبنا، تحلیل گفتمان نیز انواع مختلفی دارد که عبارت‌اند از: تحلیل گفتمان ساختگرا^۴، تحلیل گفتمان نقشگرا^۵ و تحلیل گفتمان انتقادی^۶.

تحلیل گفتمان ساختگرا بین‌زبانی که افراد یک جامعه استفاده می‌کنند و کلماتی که معنا را منتقل می‌کنند، تمایز قائل است (Guerin et al., 2010). از سوی دیگر، نقشگرایان به زبان به‌مانند یک پدیده اجتماعی می‌نگرند. بر این اساس، «نقشگرایان تحلیل گفتمان را مطالعه جنبه‌های گوناگون چگونگی استفاده از زبان می‌دانند و بر روی نقش واحدهای زبانی متمرکز هستند. در حقیقت، آنها به عمل انجام‌شده توسط مردم در یک موقعیت خاص و با مقاصد خاص توجه می‌کنند» (تاجیک، ۱۳۷۹: ۲۴). رویکرد جدیدتر، تحلیل گفتمان انتقادی است (Wodak & Meyer, 2001). این رویکرد مبتنی بر روابط اجتماعی و تعاملات مابین کارگزاران^۷ است و بر این عقیده است که درک و تفسیر متون بدون توجه به دانش جهانی و دانش پیش‌زمینه‌ای ناممکن است (Van leeuwen, 2008).

-
1. discourse
  2. discourse analysis
  3. Bloor, M., & Bloor, T.
  4. structural discourse analysis
  5. functional discourse analysis
  6. critical discourse analysis
  7. actors

در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی، رویکردها و الگوهای مختلفی ارائه شده است. به عنوان نمونه، می توان به فوکو^۱ (1980)، هاج و کرس^۲ (1993)، لاکلا^۳ (1994)، لاکلا و موف^۴ (2001)، پنیکوک^۵ (2001)، وداک و مایر^۶ (2001)، فرکلاف^۷ (2002; 1996)، وندایک^۸ (2006) و ون لیوون^۹ (1996; 2008) اشاره کرد. در این راستا، رویکرد ون لیوون (2008)، به عنوان الگوی پژوهش حاضر، رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی است که اساس آن توجه به روابط اجتماعی و تعاملات بین افراد و یا به عبارتی همان نگاه تعاملی است. ازدیدگاه او، آنچه مهم می نماید لزوم توجه به ساختارهای تعاملی و اجتماعی و عوامل بیرون از متن است. همچنین، تحلیل متن بدون توجه به این مسائل ناقص و ناکارآمد است و نتایج حاصل از چنین پژوهشی غیرقابل استناد است.

در این راستا، برای درک چگونگی بازنمایی کارگزاران اجتماعی و معنادار بودن یا نبودن بسامد کاربرد مؤلفه های گفتمانی حذف و اظهار در داستان «بیژن و منیژه» از شاهنامه فردوسی، از الگوی تحلیل گفتمان انتقادی ون لیوون (2008) استفاده شده است. این الگو شامل دو مؤلفه اصلی حذف^{۱۰} و اظهار^{۱۱} است. مؤلفه های مربوط به حذف عبارت اند از کمرنگ سازی^{۱۲} و پنهان سازی^{۱۳}. سایر مؤلفه ها که به مؤلفه اصلی اظهار مربوط می شوند در سه سطح تعیین نقش، تعیین نوع اشاره و تعیین ماهیت مطرح می شوند و عبارت اند از: الف) فعال سازی^{۱۴}؛ ب) منفعل سازی^{۱۵} که خود دارای دو زیرمؤلفه منفعل سازی تأثیرپذیر

-
1. Foucault, M.
  2. Hodge, R., & Kress, G.
  3. Laclau, E.
  4. Mouffe, C.
  5. Pennycook, A.
  6. Wodak, R., & Meyer, M.
  7. Fairclough, N.
  8. Van Dijk, T.
  9. Van Leeuwen, T.
  10. exclusion
  11. inclusion
  12. backgrounding
  13. suppression
  14. activation
  15. passivation

مستقیم^۱ و منفعل سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم^۲ است و پ) تشخیص بخشی^۳ که دارای زیرمؤلفه های مشخص سازی^۴ و نامشخص سازی^۵ است. مشخص سازی به انواع زیرمؤلفه های پیوندهای^۶ و پیوندزدایی^۷، تفکیک پذیری^۸ و تفکیک ناپذیری^۹، طبقه بندی^{۱۰}، نام دهی^{۱۱}، مشخص سازی تک موردی^{۱۲} و مشخص سازی چندموردی^{۱۳} تقسیم می شود. طبقه بندی دارای سه زیرمؤلفه نقش دهی^{۱۴}، هویت دهی^{۱۵} و ارزش دهی^{۱۶} است. مؤلفه های مربوط به هویت دهی عبارت اند از هویت دهی مقوله ای^{۱۷}، هویت دهی نسبتی^{۱۸}، هویت دهی ظاهری^{۱۹} و مؤلفه های مربوط به ارزش دهی عبارت اند از ارزش دهی مثبت^{۲۰} و ارزش دهی منفی^{۲۱}. همچنین، نام دهی خود به انواع رسمی^{۲۲}، نیمه رسمی^{۲۳}، غیر رسمی^{۲۴}، عنوان دهی^{۲۵} و عنوان زدایی^{۲۶} تقسیم می گردد که عنوان دهی نیز دارای دو زیرمؤلفه مقام دهی^{۲۷} و نسبت دهی^{۲۸} است. زیرمؤلفه های مربوط به مشخص سازی

1. subjection
2. beneficialization
3. personalization
4. determination
5. indetermination
6. association
7. dissociation
8. differentiation
9. indifferentiation
10. categorization
11. nomination
12. single determination
13. over determination
14. functionalization
15. identification
16. appraisalment
17. classification
18. relational identification
19. physical identification
20. positive appraisalment
21. negative appraisalment
22. formalization
23. semiformalization
24. informalization
25. titulation
26. detitulation
27. honorification
28. affiliation

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

چند موردی عبارت‌اند از: وارونگی^۱، نمادین‌شدگی^۲، دلالت‌ضمنی^۳ و فشرده‌شدگی^۴ که وارونگی دارای دو زیرمقوله‌ی زمان‌درهمی^۵ و هویت‌درهمی^۶ است؛ (ت) جنس‌ارجاعی^۷؛ (ث) نوع‌ارجاعی^۸ که شامل دو زیرمقوله‌ی فردارجاعی^۹ و گروه‌ارجاعی^{۱۰} می‌شود. گروه‌ارجاعی نیز دارای دو زیرمقوله‌ی کلی‌ارجاعی^{۱۱} و مجموعه‌ارجاعی^{۱۲} است و (ج) تشخیص‌زدایی^{۱۳} که از دو زیرمقوله‌ی انتزاعی‌سازی^{۱۴} و عینی‌سازی^{۱۵} تشکیل شده است. زیرمؤلفه‌های مربوط به عینی‌سازی عبارت‌اند از: مکان‌مداری^{۱۶}، ابزارمداری^{۱۷}، گفته‌مداری^{۱۸} و اندام‌مداری^{۱۹}.

در مورد کتاب شاهنامه نیز باید توضیح داد که این سروده‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی از نوع شعر حماسی است و اشعار حماسی دارای مشخصه‌های بارزی هستند. این نوع شعر به شکل داستانی روایی است که هدف عمده‌اش پرورش قهرمانی ملی و اثرگذار است. به علاوه، در شعر حماسی به جزئیات صحنه‌های نبرد و توصیف حالات انسانی خشم و شادی با به‌کارگیری تشبیهات و استعارات شعری توجه ویژه‌ای می‌شود (Abram, 1999). داستان «بیژن و منیژه» ۱۳۱۲ بیت از این کتاب را به خود اختصاص داده و در برگیرنده‌ی موضوعات مختلفی، از قبیل وطن‌پرستی، حراست از ناموس، غیرتمندی، صلح، جنگاوری و دلیری است.

1. inversion
2. symbolization
3. connotation
4. distillation
5. anachronism
6. deviation
7. generalization
8. specification
9. individualization
10. assimilation
11. collectivization
12. aggregation
13. impersonalization
14. abstraction
15. objectivation
16. spatialization
17. instrumentalization
18. utterance autonomization
19. somatization

باتوجه به آنچه بیان شد، با استفاده از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار الگوی ون‌لیوون (2008)، می‌توان به چگونگی بازنمایی کارگزاران اجتماعی در متن این داستان در قالب مؤلفه‌های مربوط به حذف، شامل پنهان‌سازی و کمرنگ‌سازی و برخی از مؤلفه‌های مربوط به اظهار، شامل تشخیص‌زدایی، طبقه‌بندی، تشخیص‌بخشی، منفعل‌سازی و جنس‌ارجاعی به‌همراه زیرمؤلفه‌های مربوط پرداخت. سپس، می‌توان بسامد کاربرد هر یک از این مؤلفه‌ها را تعیین، توصیف، مقایسه و تحلیل کرد. بنابراین، پرسش‌های پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱- چگونه انواع مؤلفه‌های گفتمانی حذف و اظهار مطرح در الگوی ون‌لیوون (2008) در داستان «بیژن و منیژه» بازنمایی می‌شوند؟

۲- چه نوع رابطه‌ای بین بسامد کاربرد انواع مؤلفه‌های گفتمانی مطرح در الگوی ون‌لیوون (2008) در داستان «بیژن و منیژه» وجود دارد؟

بر همین اساس، فرضیه‌های این پژوهش از این قرارند:

- ۱- انواع مؤلفه‌های گفتمانی حذف و اظهار مطرح در داستان «بیژن و منیژه» منطبق با مؤلفه‌های گفتمانی مطرح در الگوی ون‌لیوون (2008) بازنمایی می‌شوند.
- ۲- بین بسامد کاربرد انواع مؤلفه‌های گفتمانی مطرح در الگوی ون‌لیوون (2008) در داستان «بیژن و منیژه» رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

۲. پیشینه پژوهش

تحلیل گفتمان انتقادی از موضوعات میان‌رشته‌ای است و الگوی ون‌لیوون (1996; 2008) نیز بستر مناسبی را برای تحلیل انواع متون فراهم آورده است. به دلیل گستردگی پژوهش‌هایی که با استفاده از این الگو در حوزه‌های غیرادبی صورت گرفته‌اند، در این پژوهش، تنها به پیشینه آثاری اشاره می‌شود که از این الگو در حوزه مطالعات ادبی بهره برده‌اند.

فلاحی و همکاران (۱۳۸۹) به منظور بررسی میزان صراحت و پوشیدگی، متن گلستان سعدی را با استفاده از الگوی ون‌لیوون (2008) مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج نشان می‌دهند که شاعر بیشتر با پوشیده‌سازی پیام خود را به شکلی رازگونه منتقل کرده است. رفیعی (۱۳۹۱) به منظور پی بردن به چگونگی بازنمایی کارگزاران در باب‌های چهارم و هشتم کتاب گلستان، از الگوی ون‌لیوون (2008) استفاده نموده است. نتایج نشان

می دهند که کنش ها در باب چهارم مؤثر هستند و نویسنده حضوری مبتنی بر سکوت دارد، درحالی که در باب هشتم نویسنده نقشی فعال و پویا دارد.

پوشنه و معین (۱۳۹۲) با هدف دستیابی به چگونگی بازنمایی کارگزاران اجتماعی، اثری از ابراهیم گلستان (۱۳۸۴) با عنوان «میان دیروز، امروز و فردا» را با به کارگیری الگوی ون لیوون (1996) مورد بررسی قرار داده اند. این پژوهش نشان می دهد که در این اثر تمام کارگزارانی که در رأس قدرت هستند، پوشیده بازنمایی شده اند.

شریف و یارمحمدی (۱۳۹۳) به منظور سنجش کارایی الگوی یارمحمدی (۱۳۹۱) در چهل مورد از رباعیات خیام، از الگوی ون لیوون (1996) استفاده کرده اند. نتایج نشان می دهند که الگوی یارمحمدی برای تحلیل انواع شعر فارسی ابزاری مناسب است.

اندی و همکاران (۱۳۹۳) نیز از الگوی ون لیوون (2008) به منظور دستیابی به چگونگی بازنمایی زن در دو رمان «سنگ صبور» نوشته صادق چوبک (۱۳۴۵) و «سووشون» نوشته سیمین دانشور (۱۳۹۲) استفاده کرده اند. نتایج پژوهش نشان می دهند که زن در هر دو رمان ضعیف، منفعل و جنس دوم معرفی شده است و تحت سلطه مردان است.

رحیمیان و جوکار (۱۳۹۴) با هدف یافتن جایگاه کارگزاران اجتماعی در اشعار بهار از الگوی ون لیوون (1996) استفاده کرده اند. نتایج نشان می دهند که شاعر از سه مؤلفه نامبری^۱، فردی سازی^۲ و لقب دهی به منظور ایجاد صداقت در کلام استفاده کرده است. همچنین، بسامد کاربرد مؤلفه های ارزش دهی و فعال سازی، در جهت القای حس وطن - پرستی، عدالت خواهی و آزادی، بیشتر از سایر مؤلفه های مربوط به حذف به کار رفته اند.

جنیدی جعفری و خاقانی (۱۳۹۴) نیز به منظور پی بردن به نقش سلطه و قدرت، داستان «زن زیادی» اثر آل احمد (۱۳۸۶) را بر اساس الگوی ون لیوون (2008) بررسی کرده اند. نتایج نشان می دهند که مردان از جایگاه سلطه و قدرت به زنان می نگرند، ولی نویسنده با بهره گیری از مؤلفه فعال سازی به مبارزه با این تفکر پرداخته است.

مقداری و جهانگیری (۱۳۹۴) شش کتاب شعر کودک و نوجوان از آثار قیصر امین پور، سلمان هراتی و عبدالرضا رضایی نیا را که به موضوع دفاع مقدس مربوط می شدند، با هدف بررسی مفهوم جنگ با استفاده از الگوی ون لیوون (2008) مورد مطالعه قرار داده اند. نتایج

---

1. nomination
2. individualization

نشان می‌دهند که امین‌پور به ارزش‌های برآمده از جنگ بار ارزشی مثبت می‌دهد و هراتی جنگ را مقدمه‌ای برای احقاق حق می‌داند.

اسداللهی و علمای (۱۳۹۶) با هدف بررسی انواع مؤلفه‌های گفتمانی و چگونگی بازنمایی کارگزاران اجتماعی در متن داستان «سیاوش»، به تحلیل انتقادی آن بر اساس الگوی ون‌لیوون (1996) پرداخته‌اند. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد که فردوسی با پوشیده ساختن کارگزاران اجتماعی، آنها را از دام صدق و کذب رها می‌کند و ایدئولوژی خود را از زبان دیگران مطرح می‌سازد.

غلامعلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) داستان «آل» نوشته بهمن‌بیگی را با هدف بازنمایی دید کلی عشایر بر اساس الگوی ون‌لیوون (2008) مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج بررسی نشان می‌دهند که کارگزاران اجتماعی بیشتر به صورت پنهان بازنمایی شده‌اند. همچنین، در جوامع عشایری زنان مورد ستم هستند، درحالی‌که ارزش‌دهی مردان ایل همگی مثبت و در خدمت بیان دیدگاه جامعه نسبت به جنس مذکر است.

صادقی و همکاران (۱۳۹۷) داستان «بهرام گور و سنگل هند» را با هدف دستیابی به گفتمان رایج در شاهنامه بر اساس الگوی ون‌لیوون (2008) مورد پژوهش قرار داده‌اند. نتایج حاکی است که دو مؤلفه انتزاعی‌سازی و فردی‌سازی بیشترین بسامد را در این اثر داشته‌اند. مؤلفه فردی‌سازی در جهت اسطوره‌ای کردن شخصیت‌های تاریخی و مؤلفه فعال‌سازی در جهت پویا نمایاندن این شخصیت‌ها استفاده شده است.

اکبری و همکاران (۱۳۹۸) با هدف دستیابی به چگونگی بازنمایی کارگزاران، داستان «آب بید» اثر بهمن‌بیگی را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج پژوهش نشانگر آن است که این الگو ابزار مناسبی برای تحلیل متون داستانی و کشف رابطه زبان و اندیشه شاعر است. در این داستان، شاعر به کتمان هویت حکومت پهلوی و کارگزاران مربوط به آن می‌پردازد.

۳. چارچوب نظری

در این پژوهش، مؤلفه‌های حذف، شامل پنهان‌سازی و کمرنگ‌سازی و برخی از مؤلفه‌های مربوط به اظهار، شامل تشخیص‌زدایی، طبقه‌بندی، تشخیص‌بخشی، منفعل‌سازی و جنس‌ارجاعی - که هر کدام زیرمؤلفه‌های مختلفی دارند - مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

ون لیوون (2008: 28-54) به تعریف و تبیین انواع مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مورد نظر به شرح ذیل می‌پردازد:

۱- حذف: از نظر تقسیم‌بندی، حذف‌ها ممکن است ساده باشند و خواننده آنها را بشناسد و یا ممکن است خواننده کاملاً با آنها بیگانه باشد. چنین حذف‌های بنیادینی می‌توانند تحلیل‌هایی از عمل اجتماعی ارائه دهند. گاهی همه یا بعضی از کارگزاران حذف می‌شوند، ولی از آنها اثری برجای می‌ماند و گاهی نیز، ما می‌توانیم این پرسش را مطرح کنیم که چه کسی عمل کشتن را انجام داده است؛ یا چه کسی کشته شده است. در صورتی که متن هیچ پاسخی فراهم نکرده است، باید بین انواع مؤلفه‌های حذف (پنهان‌سازی و کم‌رنگ‌سازی) تمایز ایجاد کرد.

۱-۱- پنهان‌سازی: بر اساس این زیرمؤلفه، هیچ ارجاعی به کارگزار یا کارگزاران اجتماعی در هیچ جای متن و بافت وجود ندارد. به عبارت دیگر، از کارگزاران اجتماعی و گاهی فعالیت‌هایشان هیچ اثری برجای نمی‌ماند.

۱-۲- کم‌رنگ‌سازی: در این زیرمؤلفه، حذف نمود کمتری دارد. ممکن است کارگزاران اجتماعی محذوف در جای دیگری از متن بر اساس ردپایی که از خود برجای گذاشته‌اند، شناسانده شده باشند.

۲- اظهار: این مؤلفه خود از انواع مؤلفه‌های اصلی و زیرمؤلفه‌های مربوط تشکیل شده است. در پژوهش حاضر، صرفاً به مؤلفه‌های اصلی و فرعی زیر پرداخته می‌شود:

۱-۲- منفعل‌سازی: این مؤلفه زمانی اتفاق می‌افتد که کارگزار یا کارگزاران اجتماعی دستخوش عمل یا اعمالی شده باشند و یا نتیجه آن را دریافت کنند. به این ترتیب، منفعل‌سازی خود به دو نوع تقسیم می‌شود. در واقع، می‌توان گفت کارگزار اجتماعی ممکن است تأثیرپذیر مستقیم یا تأثیرپذیر غیرمستقیم باشد.

الف) منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم: در تعریف این مؤلفه گفتمان‌مدار می‌توان به ماهیت این نوع منفعل‌سازی اشاره کرد. در منفعل‌سازی از نوع تأثیرپذیر مستقیم کارگزاران به طور مستقیم و از روی اجبار تحت تأثیر عملی قرار می‌گیرند.

ب) منفعل‌سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم: این نوع منفعل‌سازی حالتی است که در آن کارگزاران به صورت غیرمستقیم از یک عمل یا کنش به صورت مثبت یا منفی بهره می‌برند.

۲-۲- تشخیص بخشی: این مؤلفه شامل انواع مؤلفه‌های مشخص‌سازی و نام‌مشخص‌سازی است.

الف) مشخص‌سازی: این مؤلفه به نمود مشخص و بارز هویت کارگزاران اجتماعی اشاره دارد و به نوبه خود، شامل مشخص‌سازی تک‌موردی و مشخص‌سازی چندموردی می‌شود. - مشخص‌سازی تک‌موردی: در حالتی اتفاق می‌افتد که کارگزار اجتماعی در یک نقش یا عمل اجتماعی شرکت داشته باشد.

- مشخص‌سازی چندموردی: بر اساس این مؤلفه، کارگزاران اجتماعی به عنوان شرکت‌کنندگان، در آن واحد در بیش از یک نقش اجتماعی بازنمایی می‌شوند. این نوع از مشخص‌سازی به انواع مختلفی، شامل وارونگی، نمادین‌شدگی، دلالت ضمنی و فشرده‌شدگی تقسیم می‌گردد.

وارونگی: وارونگی شکلی از مشخص‌سازی چندموردی است که کارگزاران اجتماعی دارای دو نقش هستند و این دو نقش در تقابل با یکدیگر قرار دارند. هویت درهمی هنگامی کاربرد می‌یابد که هویت و نقش فرد دچار تغییر و دگرگونی شود و کارگزاران اجتماعی در فعالیت‌هایی شرکت کنند که به طور معمول واجد شرایط آن نیستند.

زمان درهمی به مواردی اشاره دارد که نقش یا فعالیت کارگزاران در واحد زمان دستخوش تغییر گردد و این تغییرات به لحاظ زمانی با یکدیگر همخوانی نداشته باشند

نمادین‌شدگی: نمادین‌شدگی را می‌توان حالتی تعریف کرد که کارگزاران اجتماعی، افسانه‌ای یا ساختگی در موقعیت‌های اجتماعی غیرساختگی و غیر افسانه‌ای به جای کارگزاران و گروه‌هایی دیگر قرار می‌گیرند.

دلالت ضمنی: دلالت ضمنی مؤلفه‌ای زمانی است و در مواردی کاربرد پیدا می‌کند که کارگزاران دارای نقش منحصر به فرد، مقوله یا نقش دیگری را نیز به عهده بگیرند و به همراه خود اشارات و دلالت‌هایی را در ذهن ایجاد کنند.

فشرده‌شدگی: فشرده‌شدگی به معنای مرتبط کردن کارگزاران به نقش‌های اجتماعی مختلف و اطلاق صفت و ویژگی‌هایی خاص به گروهی از کارگزاران است. به این صورت که صفتی خاص از یک گروه کارگزاران گرفته می‌شود و سپس، به هریک از افراد آن گروه اطلاق می‌شود.

ب) نامشخص سازی: بر طبق این مؤلفه، کار گزاران اجتماعی به صورت فرد یا گروهی بی نام بازنمایی می شوند. نامشخص سازی را می توان از طریق توجه به ضمایر مبهم (بعضی افراد، شخصی، کسی و هر کسی و ...) تشخیص داد.

۲-۳- تشخیص زدایی: این مؤلفه عبارت است از حالتی که در آن کار گزاران اجتماعی توسط ابزارهای دیگری بازنمایی شوند. به عنوان مثال، با اسامی انتزاعی یا با اسامی ذاتی که معانی شان مشخصه معنایی بشری ندارد. تشخیص زدایی دارای دو زیر مؤلفه انتزاعی سازی و عینی سازی است.

الف) انتزاعی سازی: زمانی رخ می دهد که کار گزاران اجتماعی توسط خصوصیات که ذهنیت نویسنده ایجاد کرده، بازنمایی شوند.

ب) عینی سازی: کار گزاران اجتماعی توسط ارجاع به یک شیء یا مکانی که به آن مرتبط است، بازنمایی می شوند. انواع عینی سازی شامل مکان مداری، گفته مداری، ابزارمداری و اندام مداری است.

- مکان مداری: کار گزاران اجتماعی با ارجاع به مکانی که در آن هستند، بازنمایی می شوند.
- گفته مداری: با توجه به مؤلفه گفته مداری، کار گزاران توسط ارجاع به گفته هایشان بازنمایی می شوند.

- ابزارمداری: کار گزاران اجتماعی با ارجاع به ابزاری که عمل به واسطه آن انجام می شود، بازنمایی می گردند.

- اندام مداری: این مؤلفه وقتی نمود می یابد که کار گزار به وسیله یکی از اعضای بدن بازنمایی شود.

۲-۴- جنس ارجاعی: مؤلفه جنس ارجاعی یا عام نگرایی به این مفهوم است که یک مقوله و بحث به صورت کلی و عام مطرح و بررسی شود.

۲-۵- طبقه بندی: بر اساس این مؤلفه، گاهی کار گزاران با توجه به نقشی که به آنها داده شده است و یا فعالیت هایشان طبقه بندی می گردند. زیر مؤلفه های مربوط به طبقه بندی عبارت اند از: نقش دهی، هویت دهی و ارزش دهی.

الف) نقش دهی: این زیر مؤلفه زمانی شناخته می شود که کار گزاران اجتماعی بر اساس فعالیت و شغلشان بازنمایی شوند.

ب) هویت‌دهی: هویت‌دهی اشاره به بازنمایی کارگزاران بر اساس ویژگی‌های ذاتی و معمولشان دارد و به سه دسته هویت‌دهی مقوله‌ای، هویت‌دهی نسبتی و هویت‌دهی ظاهری تقسیم می‌شود.

- هویت‌دهی مقوله‌ای: هنگامی که کارگزاران بر اساس قراردادهای فرهنگی، تاریخی و طبیعی، مثل نژاد، جنس، قومیت، مذهب و ... بازنمایی شوند، هویت‌دهی مقوله‌ای دارند. - هویت‌دهی نسبتی: کارگزاران بر اساس روابط خانوادگی، دوستی و کاریشان بازنمایی می‌شوند.

- هویت‌دهی ظاهری: کارگزاران بر اساس خصوصیات جسمانی و یا وضع ظاهریشان بازنمایی می‌گردند.

پ) ارزش‌دهی: در این حالت کارگزاران به کمک اصطلاحات تقابلی و ارزشی و به واسطه ارزش‌های مثبت یا منفی بازنمایی می‌شوند. مؤلفه ارزش‌دهی دارای دو زیرمؤلفه ارزش‌دهی مثبت و ارزش‌دهی منفی است.

- ارزش‌دهی مثبت: هنگامی رخ می‌دهد که کارگزاران اجتماعی از طریق عبارات تقابلی مثبت و ارزشی بازنمایی می‌شوند.

- ارزش‌دهی منفی: هنگامی رخ می‌دهد که کارگزاران اجتماعی از طریق عبارات تقابلی منفی بازنمایی می‌شوند.

۴. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی است و تحلیل داده‌های پژوهش به صورت کمی و کیفی انجام شده است. هدف اصلی از پژوهش حاضر بررسی، شناسایی و مقایسه بسامد کاربرد مؤلفه‌های گفتمانی حذف و برخی از مؤلفه‌های گفتمانی مربوط به اظهار مطرح در الگوی ونلیوون (2008) در داستان «بیژن و منیژه» برگرفته از شاهنامه فردوسی است. در این راستا، به بررسی معناداری بسامد کاربرد این مؤلفه‌ها در قالب مؤلفه‌های اصلی و فرعی مورد نظر نیز پرداخته می‌شود. به علاوه، هدف دیگر این پژوهش تبیین چگونگی بازنمایی کارگزاران اجتماعی در این داستان است. از آنجاکه در شعر با جابه‌جایی عناصر زبانی مواجه هستیم، نمی‌توان ابیات یا مصرع‌ها را به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفت. بنابراین، ابتدا انواع جملات، شامل جملات ساده، جملات مرکب، جملات با فعل محذوف

و شبه‌جمله‌ها از مجموع ۱۳۱۲ بیت استخراج و سپس، انواع مؤلفه‌های موردنظر در آنها مشخص شد. بعد از تعیین و شمارش مؤلفه‌ها، به بررسی بسامد کاربرد مؤلفه‌های گفتمان-مدار جامعه‌شناختی - معنایی الگوی پژوهش در این داستان پرداخته شد. نتایج بررسی این مؤلفه‌ها با استفاده از نرم افزار اس.پی.اس.اس (SPSS) نسخه ۲۰۱۶ مورد تحلیل قرار گرفته‌است. برای سنجش سطح معناداری^۱، اختلاف بین بسامد کاربرد مؤلفه‌های اصلی و نیز زیرمؤلفه‌های هر مؤلفه اصلی، از آزمون خی دو^۲ استفاده شده است.

۵. توصیف و تحلیل داده‌ها

در این بخش، ابتدا نمونه‌هایی از مؤلفه‌های حذف و برخی از مؤلفه‌های اظهار مطرح در الگوی ون لیوون (2008)، در داستان «بیژن و منیژه» معرفی^۳ و سپس بسامد، درصد و میزان معناداری کاربرد هر یک، از طریق جداول مربوط توصیف و تحلیل شده‌اند.

۵-۱. حذف

مؤلفه حذف دارای دو زیرمؤلفه پنهان‌سازی و کمرنگ‌سازی است:

۵-۱-۱. پنهان‌سازی

در مثال (۱-الف) کارگزار فعل «نشاند» حذف شده است؛ در هیچ قسمتی از داستان اثری از خود برجای نگذاشته است و کاملاً پنهان است. در مثال (۱-ب) نیز، کارگزار فعل «بیاراسته» پنهان است:

(۱) الف. گرانمایه اسبان و زین پلنگ نشاند گهر در جناغ خدنگ

ب. به دیا بیاراسته گاه شاه نهاده به سر بر کیانی کلاه

1. significance level

2. Chi-Square test

۳. مثال‌های ارائه‌شده در این بخش تنها بخشی از داده‌های زبانی موردنظر هستند که برای صرفه‌جویی در تعداد صفحات مقاله و حفظ انسجام متن گزینش شده‌اند. به‌علاوه، ممکن است برخی از این نمونه‌ها دارای مؤلفه یا مؤلفه‌های دیگری نیز باشند که باتوجه به محدودیت در تعداد کلمه‌های مقاله، از ذکر آنها صرف‌نظر گردیده و به بیان و توصیف مؤلفه موردنظر بسنده شده است. به‌عنوان مثال، در نمونه (۴)، کارگزار «تو» علاوه بر منفعل‌سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم، دارای مؤلفه کمرنگ‌سازی نیز است، چراکه از ابیات قبل مشخص می‌گردد که منظور «گیو» است.

۲-۱-۵. کمرنگ‌سازی

در مثال (۲- الف)، در هر کدام از مصرع‌ها واژه «تو» ناشناخته است، اما اگر به ابیات قبل رجوع شود، خواننده متوجه خواهد شد که منظور از این ضمیر «کیخسرو» است. بنابراین، این ضمیر در هر دو جمله بیت مؤلفه کمرنگ‌سازی را نشان می‌دهد. در مثال (۲- ب) نیز، کارگزار فعل «بگفت» از ابیات قبل شناسایی می‌شود و مؤلفه کمرنگ‌سازی دارد:

(۲) الف به هر هفت کشور تویی شهریار   زهر بد تو باشی به هر شهر، یار
ب. پیام منیژه به بیژن بگفت   همه روی بیژن چو گل بر شکفت

۲-۵. اظهار

مؤلفه‌های مربوط به اظهار در این پژوهش عبارت‌اند از: منفعل‌سازی، تشخیص‌بخشی، تشخیص‌زدایی، جنس‌ارجاعی و طبقه‌بندی. هر یک از این مؤلفه‌های اصلی زیرمقوله‌های مختلفی دارند که نمونه‌های مربوط به هر یک در زیر ارائه گردیده است:

۱-۲-۵. منفعل‌سازی

این مؤلفه خود به دو زیرمؤلفه منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم و منفعل‌سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم تقسیم می‌شود.

الف) منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم: در مثال (۳- الف)، «بیژن» به‌عنوان صید و به حالت «بسته» بازنمایی شده است و «گرسبوز» مانند یوزپلنگ آن را به دندان گرفته و می‌برد. کارگزار «بیژن» به‌اجبار و مستقیم تحت تأثیر عمل «گرسبوز» است و مثل یک موجود صیدشده منفعل بازنمایی گردیده است. در مثال (۳- ب) نیز، ضمیر متصل در «کردش» کارگزار «گرگین» را بازنمایی می‌کند که متأثر از عمل «خسرو» است:

(۳) الف. بیاورد بسته به کردار یوز   چه سود از هنرها چو برگشت روز
ب. هم اندر زمان پای کردش ببند   که از بند گیرد بداندیش پند

ب) منفعل سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم: در مثال (۴- الف)، منظور از «تو» کارگزار «گیو» است که خداوند غیرمستقیم و به دست «رستم» آزادی پسرش را به او باز می گرداند و دارای مؤلفه منفعل سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم است. در مثال (۴- ب) نیز، کارگزار «شاه» از نتیجه عمل «بیژن» بهره مند می شود و دارای مؤلفه منفعل سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم است:

(۴) الف. که بر دست رستم جهان آفرین   به تو داد پیروز پور گزین
ب. که دندانها نزد شاه آورد   تن بی سرانشان به راه آورد

۵-۲-۲. تشخیص بخشی

این مؤلفه به دو صورت مشخص سازی و نامشخص سازی نمود می یابد.

الف) مشخص سازی: مشخص سازی دارای دو زیرمؤلفه مشخص سازی تکموردی و مشخص سازی چندموردی است.

— مشخص سازی تکموردی: در مثال (۵- الف)، «بیژن» کارگزار اجتماعی است که در یک نقش اجتماعی مشخص به عنوان «فرزند گیو» بازنمایی شده است. در مثال (۵- ب)، «خسرو» کارگزاری است که با نقش اجتماعی مشخص «شاه» بازنمایی شده است:

(۵) الف. که بیژن بجانست خرسند باش   بر امید گم بوده فرزند باش
ب. چو بر نامه بنهاد خسرو نگین   بشد گیو و بر شاه کرد آفرین

— مشخص سازی چندموردی: زیرمؤلفه های مربوط به مشخص سازی چند موردی عبارت اند از: وارونگی، نمادین شدگی، دلالت ضمنی و فشرده شدگی.

وارونگی: مؤلفه وارونگی دو زیرمؤلفه دارد. هویت درهمی که ناظر بر تغییر نقش و هویت کارگزاران است و زمان درهمی که ناظر بر تغییرات در واحد زمان است. در مثال (۶- الف)، در مصرع نخست، مشخص است که زمان و زمانه هیچ گاه از حرکت باز نمی ایستند و نقش «گردون گردان» پیشروی به سوی آینده است، اما این مصرع نشان می دهد

که روزگار برخلاف هویت و نقش اصلی‌اش که پیش‌روندگی است، به حالت سکون درآمده است و دارای مؤلفه هویت‌درهمی است. همچنین، در مثال (۶-ب)، هویت «گرگین» از یار و همراه «بیژن» به دشمن او تبدیل می‌گردد:

(۶) الف. فروماند گردون گردان بجای   شده سست خورشید را دست و پای
ب. ز بهر فزونی و وز بهر نام   به راه جوان بر، بگسترده دام

در مثال (۷-الف)، منظور از جام (جام جهان‌نما) وسیله‌ای است مانند مکان‌یاب (جی‌پی‌اس) امروزی که می‌تواند موقعیت مکانی افراد را نشان دهد. «کیخسرو» با استفاده از این وسیله می‌تواند موقعیت مکانی «بیژن» را که گم شده است، گزارش دهد. استفاده از ابزار با این قابلیت - که مشابه آن در عصر حاضر رایج است - در زمان پادشاهی کیخسرو موضوعی غیرعادی و دارای مؤلفه زمان‌درهمی است. در نمونه (۷-ب)، سخنان «کیخسرو» مثل ماده‌ای شادی‌بخش سبب تغییر حالت روحی «گیو» شده است. این تغییر وابسته به زمان نیز دارای مؤلفه زمان‌درهمی است:

(۷) الف. بگویم تو را هر کجا بیژن است   به جام اندرون این مرا روشن است
ب. چو بشنید این سخن گیو شاد شد   ز تیمار بیژن آزاد شد

نمادین‌شدگی: در مثال (۸-الف)، در جمله چهارم «هاروت» نام فرشته‌ای است که بر اساس داستان‌های مذهبی برای آموزش جادو فرود آمده است. «هاروت» موجودی ناملموس است و از طریق داستان‌ها شناخته می‌شود و در این جمله، به‌عنوان کارگزار در یک موقعیت غیرساختگی به جای کارگزاری دیگر (زن قصه گو) به کار رفته است، بنابراین مؤلفه نمادین‌شدگی دارد. در مثال (۸-ب) نیز، «آهرمن» موجودی ناملموس است که از طریق داستان‌های اساطیری و مذهبی شناخته می‌شود. بنابراین، دارای مؤلفه نمادین‌شدگی است:

(۸) الف. گهی می‌گسارید و گه چنگک ساخت   تو گفستی که هاروت نیرنگ ساخت
ب. دلش را بیچید آهرمن   بدانداختن کرد با بیژن

دلالت‌ضمنی: در مثال (۹- الف)، منظور از «مارسیاه» کارگزاری است برای اشاره به «اهریمن» که استعاره از شب تاریک است و مفهوم نحس بودن اهریمن را به ذهن خواننده متبادر می‌سازد؛ از این رو دارای مؤلفه دلالت‌ضمنی است. در مثال (۹- ب) نیز، عبارت «نگار سمن» خودش به معنای «زیباروی» است و بر کارگزار «منیژه» اشاره دارد و دارای مؤلفه دلالت‌ضمنی است:

(۹) الف. نموده زهرسو به چشم اهرمن   چو مار سیه باز کرده دهن
ب. چو بیدار شد بیژن و هوش رفت   نگار سمن بر در آغوش یافت

فشرده‌شدگی: در مثال (۱۰- الف)، کلمه «گرگساران» علاوه‌براینکه بر نام سرزمین (جرجساران) اشاره دارد، در مفهوم «گرگ‌مانند» نیز استفاده می‌شود. این صفت کل «تورانیان» را به لحاظ خلق و خوی همچون گرگ، وحشی و ستیزه‌جو معرفی کرده است. استفاده از یک کلمه برای بیان این مفاهیم باعث شده که کلمه «گرگساران» دارای مؤلفه فشرده‌شدگی باشد. در مثال (۱۰- ب) نیز، عبارت «روباه پیر» دارای مفاهیم حيله‌گر، مکار و ضعیف است که کارگزار «دستان» را بازنمایی می‌کند و دارای مؤلفه فشرده‌شدگی است:

(۱۰) الف. سوی کشور گرگساران رسید   به فرمان یزدان مر او را بدید
ب. تو دستان نمودی چو روباه پیر   ندیدی همی دام نخجیر گیر

ب) نامشخص‌سازی: در مثال (۱۱- الف)، کلمه «هرگونه» یکی از ادات مبهم و دارای مؤلفه نامشخص‌سازی است. همچنین، در نمونه (۱۱- ب)، عبارت «تنی چند» دارای ادات مبهم و مؤلفه نامشخص‌سازی است:

(۱۱) الف. که با ما ز هرگونه مردم بود   نباید که زان گوهری گم بود
ب. ز مردان گردن‌کش و نامور   بباید تنی چند بسته کمر

۳-۲-۵. تشخیص زدایی

مؤلفه تشخیص‌زدایی به دو زیرمؤلفه انتزاعی‌سازی و عینی‌سازی تقسیم می‌شود:

الف) **انتزاعی سازی:** در مثال (۱۲- الف)، عبارت «شاخ بید» که خصوصیت «گرازنده» دارد، تخیل شاعر است که برای اشاره به «بیژن» به کار رفته است. هنگامی که «بیژن» در چاه اسیر است، به علت ترس و گرسنگی مثل «شاخه» (درخت) بید بر خود می لرزد. به علاوه، در مثال (۱۲- ب)، کلمه «هیون» به معنای «شتر بزرگ» است. شاعر برای بازنمایی «رستم»، که خشمگین و جنگ طلب است، از ذهنیت خود استفاده نموده و او را با مولفه انتزاعی - سازی بازنمایی کرده است:

(۱۲) الف. ز پیوند و خویشان شده ناامید   گرازنده برسان یک شاخ بید
ب. به جنگ اندرون گرزۀ گاوسار   بسان هیونی گسسته مهار

ب) **عینی سازی:** این مؤلفه دارای زیرمؤلفه‌های مکان‌مداری، گفته‌مداری، ابزارمداری و اندام‌مداری است.

- **مکان‌مداری:** در مثال (۱۳- الف)، آنچه از جمله گرازها به ستوه آمده است «شهرارمان» نیست، بلکه «مردم شهرارمان» هستند. همچنین، در نمونه (۱۳- ب)، منظور از «شهر ایران» مردم ایران است، که به دلیل استفاده از نام یک مکان برای اشاره به افراد، دارای مؤلفه مکان‌مداری است:

(۱۳) الف. به دندان چو پیلان، به تن همچو کوه   و ز ایشان شده شهر ارمان ستوه
ب. زمانه چرا بندد این بند من   غم شهر ایران و فرزند من

- **گفته‌مداری:** در مثال (۱۴- الف)، جمله «به فرزند گفت» به نقل از «شاعر» و «زن قصه گو» است. جمله «این جوانی چراست» و جمله «به نیروی خویش این گمانی چراست؟» به نقل از «شاعر»، «زن» و «گیو» هستند. فعل «گفت» از طریق ارجاع به نقل قول‌ها سه کارگزار، یعنی «شاعر»، «زن» و «گیو» را بازنمایی می‌کند. همچنین، در مثال (۱۴- ب)، جمله «بگفت آنچه بشنید» در مصرع اول نقل قول از «زن»، «شاعر» و «سالار هشیار» است و دارای مؤلفه گفته‌مداری است:

(۱۴) الف. به فرزند گفت این جوانی چراست؟   به نیروی خویش این گمانی چراست؟

ب. بگفت آنچه بشنید و فرمان گزید به پیش اندرون آوردشان چون سزید

– ابزارمداری: در مثال (۱۵-الف)، «سر تیغ» ابزاری است که در نقش کارگزار بازنمایی شده است. «سر تیغ» اشاره به انسانی دارد که آرام و قرار نیافته است و از آنجا که یک شیء نقش انسانی کارگزاری را پذیرفته، این مورد دارای مؤلفه ابزارمداری است. در مثال (۱۵-ب)، نیز کلمه «عماری» به معنای «تخت» و «کجاوه» است. آنچه که مهیای رفتن شده است «عماری» نیست، بلکه «عماری» ابزاری است که کارگزاران آماده رفتن را بازنمایی می کند:

(۱۵) الف. هنوز آن سرتیغ دستان سام همانا نیاسود اندر نیام
ب. عماری بسیچید رفتن به راه مر آن خفته را اندر آن جایگاه

– انداممداری: در مثال (۱۶-الف)، فاعل فعل «گیرد» کارگزار «دل» است. از آنجا که «دل» اندام و عضوی از بدن است، توانایی انجام فعل را ندارد و به جای کارگزار به کار رفته است، بنابراین دارای مؤلفه انداممداری است. در مثال (۱۶-ب) نیز، «دل» عضوی از بدن است که کارگزار را بازنمایی می کند و دارای مؤلفه انداممداری است:

(۱۶) الف. که دل گیرد از مهر او فر و مهر بدو اندرون خیره ماند سپهر
ب. ز نیم آنگهی رای هشیارتر شود دل ز دیدار بیدارتر

۵-۲-۴. جنس ارجاعی

در مثال (۱۷-الف)، «دشمنان» به طبقه ای کلی و عام اشاره دارد و نمی توان از آن کارگزار خاصی را در ذهن تصور کرد. بنابراین، «دشمنان» به دلیل بازنمایی کارگزاران از طریق اشاره به ماهیت عام، دارای مؤلفه جنس ارجاعی است. در مثال (۱۷-ب) نیز، کلمه «مردان» به طبقه ای عام و کلی از نوع بشر اشاره دارد و دارای مؤلفه جنس ارجاعی است:

(۱۷) الف. سر دشمنان تو بادا بگاز بریده چنان کار سران گراز
ب. دریغ از شاه و ز مردان نیو دریغا که دورم ز دیدار گیو

۵-۲-۵. طبقه‌بندی

مؤلفه طبقه‌بندی سه زیرمؤلفه، شامل نقش دهی، هویت‌دهی و ارزش‌دهی دارد.

الف) نقش‌دهی: در مثال (۱۸-الف)، کلمه «نگهبان» نام شغل است و کارگزار از طریق ارجاع به شغلش بازنمایی شده است، در نتیجه شامل مؤلفه نقش‌دهی می‌شود. در مثال (۱۸-ب)، کلمه «پرده‌دار» کارگزار را از طریق شغلش بازنمایی کرده و دارای مؤلفه نقش‌دهی است:

(۱۸) الف. جهان از دل خویشتن پهراس   جرس بر کشیده نگهبان پاس
ب. ز پرده درآمد یکی پرده‌دار   به نزدیک سالار شد هوشیار

ب) هویت‌دهی: مؤلفه هویت‌دهی سه زیرمؤلفه هویت‌دهی مقوله‌ای، هویت‌دهی نسبتی و هویت‌دهی ظاهری را شامل می‌شود.

- هویت‌دهی مقوله‌ای: در مثال (۱۹-الف)، عده‌ای از کارگزاران اجتماعی «ترکان» از طریق ارجاع به قومیت و نژادشان بازنمایی شده‌اند و به‌این ترتیب، این مورد شامل مؤلفه هویت‌دهی مقوله‌ای می‌شود. همچنین، در مثال (۱۹-ب)، کارگزار «سیاوش» از طریق اشاره به نژاد شاهانه‌اش بازنمایی شده است و دارای مؤلفه هویت‌دهی مقوله‌ای است:

(۱۹) الف. شوم بزمگه را ببینم ز دور   که ترکان همی چون بسیچند سور
ب. سیاوش که بود از نژاد کیان   ز بهر تو بسته کمر بر میان

- هویت‌دهی نسبتی: در مثال (۲۰-الف)، کلمه «دخترم» کارگزار «منیژه» را با توجه به رابطه دختر و پدری با «افراسیاب» بازنمایی کرده است و دارای مؤلفه هویت‌دهی نسبتی است. در مثال (۲۰-ب)، «فریبرز کاووس» شامل مؤلفه هویت‌دهی نسبتی است، چراکه «فریبرز» با ارجاع به نسبتی که با «کاووس» دارد، بازنمایی شده است:

(۲۰) الف. نیننی کزین بدهنر دخترم   چه رسوایی آمد به پیران سرم؟
ب. بهرامش نشست بزرگان بهم   فریبرز کاووس با گسته‌م

- **هویت‌دهی ظاهری:** در مثال (۲۱- الف)، «دست‌بسته» یک ویژگی ظاهری و نشانه‌ اسارت است. این ویژگی ظاهری «بیژن» را بازنمایی می‌کند و دارای مؤلفه‌ هویت‌دهی ظاهری است. «برهنه‌تن» نیز ویژگی ظاهری است که «بیژن» را با استفاده از مؤلفه‌ هویت-دهی ظاهری بازنمایی می‌کند. «پولادپیراهنا» به مفهوم داشتن «زره برتن» است و ویژگی ظاهری «گرسبوز» را نشان می‌دهد. از آنجا که «گرسبوز» با ویژگی ظاهری بازنمایی شده است، دارای هویت‌دهی ظاهری است. در مثال (۲۱- ب)، «خوب‌چهر» دارای ویژگی هویت‌دهی ظاهری است، چراکه «منیژه» را با اشاره به ویژگی ظاهری اش بازنمایی کرده است:

(۲۱) الف. یکی دست‌بسته برهنه‌تنا   یکی را ز پولاد پیراهنا
ب. مراسم آن خوب‌چهر آوری   دلش با دل من به مهر آوری

(پ) **ارزش‌دهی:** مؤلفه‌ ارزش‌دهی دارای دو زیرمؤلفه، شامل ارزش‌دهی مثبت و ارزش‌دهی منفی می‌شود.

- **ارزش‌دهی مثبت:** در مثال (۲۲- الف)، سه صفت مثبت «جوان»، «هشیار» و «پیروز بخت» کارگزار «بیژن» را بازنمایی می‌کنند و دارای مؤلفه‌ ارزش‌دهی مثبت هستند. در مثال (۲۲- ب)، صفت «آزاده‌خوی» به کارگزار «منیژه» ارزش مثبت می‌دهد:

(۲۲) الف. ز گفت پدر پس برآشفت سخت   جوان بود و هشیار و پیروز بخت
ب. سوی خیمه دخت آزاده‌خوی   پیاده می‌گام زد بآرزوی

- **ارزش‌دهی منفی:** در مثال (۲۳- الف)، «بی‌وفا» صفتی منفی است که به بازنمایی کارگزار «گرگین» کمک می‌کند و به او ارزش منفی می‌دهد. در مثال (۲۳- ب) نیز، عبارت «ناپاک زن» کارگزار «منیژه» را با ارزش منفی بازنمایی می‌کند:

(۲۳) الف. نگر تا چه بد ساخت آن بی‌وفا   مر او را چه پیش آورد از جفا
ب. بدو گفت از این کار ناپاک زن   هشیوار با من یکی رای زن

باتوجه به انواع مؤلفه‌های حذف و اظهار مستخرج از داستان «بیژن و منیژه»، ترتیب بسامد و درصد کاربرد هر یک از انواع زیرمؤلفه‌های مربوط، به صورت عددی در جدول (۱) ارائه شده است:

جدول ۱. بسامد کاربرد و درصد هر یک از زیرمؤلفه‌های حذف و اظهار

درصد	بسامد کاربرد	نام مؤلفه
۵۰/۱۲	۶۷۴۵	گفته‌مداری
۲۰/۵۴	۲۷۶۵	کمرنگ‌سازی
۵/۶۱	۷۵۵	ارزش‌دهی مثبت
۳/۹۷	۴۹۵	دلالت ضمنی
۲/۷۹	۳۷۶	نقش‌دهی
۲/۷۲	۳۶۷	هویت‌دهی ظاهری
۲/۲۲	۲۹۹	اندام‌مداری
۱/۶۱	۲۱۷	پنهان‌سازی
۱/۵۸	۲۱۳	منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم
۱/۳۷	۱۸۵	ارزش‌دهی منفی
۱/۰۳	۱۳۹	منفعل‌سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم
۰/۸۷	۱۱۸	هویت‌دهی مقوله‌ای
۰/۸۶	۱۱۷	انتزاعی‌سازی
۰/۸۵	۱۱۵	نامشخص‌سازی
۰/۸۱	۱۰۹	هویت‌دهی نسبی
۰/۶۷	۹۱	فشرده‌شدگی
۰/۵۷	۷۷	جنس‌ارجاعی
۰/۵۳	۷۲	ابزارمداری
۰/۴۶	۶۳	مشخص‌سازی تک‌موردی
۰/۴۳	۵۸	مکان‌مداری
۰/۳۱	۴۳	نمادین‌شدگی
۰/۱۷	۲۳	زمان‌درهمی
۰/۱۷	۱۴	هویت‌درهمی
۱۰۰	۱۳۴۵۶	مجموع

به علاوه، جدول (۲) ترتیب بسامد کاربرد و درصد مؤلفه‌های اصلی حذف و هر یک از مؤلفه‌های اصلی اظهار موردپژوهش را نشان می‌دهد:

جدول ۲. بسامد کاربرد و درصد مربوط به مؤلفه‌های اصلی

نام مؤلفه	بسامد کاربرد	درصد
تشخص زدایی	۷۲۹۱	۵۴/۲
پنهان سازی	۲۱۷	۱/۶
کمرنگ سازی	۲۷۶۵	۲۰/۵
طبقه بندی	۱۹۱۰	۱۴/۲
تشخص بخشی	۸۴۴	۶/۳
منفعل سازی	۳۵۲	۲/۶
جنس ارجاعی	۷۷	۰/۶
جمع مؤلفه‌ها	۱۳۴۵۶	۱۰۰

بر اساس جدول‌های (۱) و (۲)، مشخص می‌شود شاعر از تمام مؤلفه‌های اصلی حذف و اظهار موردنظر و همچنین، زیرمؤلفه‌های مربوط در این داستان استفاده کرده است.

جدول (۳) نتایج آزمون خی دو مربوط به زیرمؤلفه‌های هر مؤلفه اصلی را نشان می‌دهد. مؤلفه جنس ارجاعی به دلیل نداشتن زیرمؤلفه در جدول (۳) گنجانده نشده است.

جدول ۳. آزمون خی دو مربوط به زیرمؤلفه‌های هر مؤلفه اصلی

مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه‌ها	درجه آزادی	آماره آزمون خی دو	سطح معناداری
حذف	پنهان سازی کمرنگ سازی	۱	۲۱۷۷/۱۶۴	۰/۰۰۰
تشخص زدایی	انتزاعی سازی عینی سازی	۱	۶۸۳/۵۱۰	۰/۰۰۰
طبقه بندی	نقش دهی هویت دهی ارزش دهی	۱	۲۵۴/۱۰۳	۰/۰۰۰
تشخص بخشی	مشخص سازی نامشخص سازی	۱	۴۴۶/۶۷۸	۰/۰۰۰
منفعل سازی	منفعل سازی تأثیرپذیر مستقیم منفعل سازی تأثیرپذیر غیر مستقیم	۱	۱۵/۵۵۵	۰/۰۰۰

بر اساس جدول شماره (۳)، بین بسامد کاربرد انواع زیرمؤلفه‌های مربوط به هر مؤلفه اصلی رابطه‌ای معنادار وجود دارد ($P=0/000 < 0/05$).
جدول (۴) به نتایج آزمون خی دووی مؤلفه‌های اصلی حذف و اظهار مربوط می‌شود.

جدول ۴. آزمون خی دووی مربوط به حذف و برخی از مؤلفه‌های اصلی اظهار

سطح معناداری	آماره آزمون خی دو	درجه آزادی	مؤلفه‌ها
۰/۰۰۰	۱۶۲۱۴/۶۰۴	۵	حذف
			تشخیص زدایی
			طبقه بندی
			تشخیص بخشی
			منفعل سازی
			جنس ارجاعی

باتوجه به جدول (۴)، مشخص می‌شود بین بسامد کاربرد مؤلفه حذف و مؤلفه‌های اصلی اظهار رابطه‌ای معنادار وجود دارد ($P=0/000 < 0/05$).

۶. بحث و نتیجه گیری

همان گونه که بیان شد، به طور کلی، در پژوهش حاضر ۱۳۴۵۶ مورد مؤلفه گفتمانی حذف و اظهار بر اساس الگوی ون لیوون (۲۰۰۸) از داستان «بیژن و منیژه» استخراج شد و مورد توصیف و تحلیل قرار گرفت. جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که بیشترین بسامد کاربرد، به ترتیب مربوط به زیرمؤلفه‌های گفته‌مداری، کمرنگ‌سازی، ارزش‌دهی مثبت، دلالت ضمنی، نقش‌دهی، هویت‌دهی ظاهری، اندام‌مداری، پنهان‌سازی، منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم، ارزش‌دهی منفی، منفعل‌سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم، هویت‌دهی مقوله‌ای، انتزاعی‌سازی، نامشخص‌سازی، هویت‌دهی نسبی، فشرده‌شدگی، جنس‌ارجاعی، ابزارمداری، مشخص‌سازی تک‌موردی، مکان‌مداری، نمادین‌شدگی، زمان‌درهمی و هویت‌درهمی است. همچنین، جدول شماره (۲) نشان می‌دهد که ترتیب مؤلفه‌های اصلی موردبررسی بر اساس بسامد کاربرد عبارت‌اند از: تشخیص‌زدایی، کمرنگ‌سازی، پنهان‌سازی، طبقه‌بندی، تشخیص بخشی، منفعل‌سازی و جنس‌ارجاعی.

بسامد کاربرد دو زیرمؤلفه مربوط به تشخیص زدایی، یعنی عینی‌سازی و انتزاعی‌سازی و رابطه معنادار بین این دو مؤلفه می‌تواند در کشف ایدئولوژی شاعر متمرثر باشد. با بررسی بسامد کاربرد و نتیجه آزمون خی‌دو می‌توان وقوع زیرمؤلفه‌های مربوط به انتزاعی‌سازی و عینی‌سازی را نیز تبیین نمود. به این ترتیب، مؤلفه گفته‌مداری بیشترین بسامد کاربرد را در بین انواع زیرمؤلفه‌های گفتمانی موردپژوهش دارد. بسامد بالای این مؤلفه ناظر بر بعد روایی داستان «بیژن و منیژه» است. یکی از ویژگی‌های اشعار حماسی شکل روایی آنهاست. به این مفهوم که کنش‌ها بیشتر از طریق گفت‌وگوها و تعاملات اجتماعی به وقوع می‌پیوندند (Abram, 1999). جریان داستانی «بیژن و منیژه» در بستری از تعاملات اجتماعی، گفت‌وگوها و نقل‌قول‌ها به وقوع می‌پیوندد. شرح حوادث گوناگون و رجزخوانی‌های میدان جنگ، از یک طرف، و وجود زن قصه‌گو، از طرف-دیگر - که در ابتدای داستان کل وقایع و داستان را برای شاعر شرح می‌دهد - و همچنین، وجود شاعر که به نقل از زن قصه‌گو بار دیگر به بازگویی داستان برای مخاطب می‌پردازد، از جمله عواملی هستند که سبب افزایش بسامد کاربرد مؤلفه گفته‌مداری شده‌اند. وجود این مؤلفه سبب شده است مخاطب حتی بر جزئی‌ترین مسائل، از قبیل ویژگی‌های صحنه نبرد، روحیات افراد، لباس و پوشش و... تسلط کامل داشته باشد، چراکه در حین نقل‌قول‌ها و گفت‌وگوها، به دفعات به این موضوعات اشاره گردیده است. حتی لحن این گفتمان‌ها نیز بر نوع نگرش مخاطب به افراد اثرگذار است و باعث می‌شود برخی افراد قوی و قهرمان و برخی دیگر، ضعیف و زیردست معرفی شوند. به طور کلی، این گفتمان‌ها لحن حماسی دارند و از صلابت خاصی برخوردارند. درحقیقت، بسامد کاربرد مؤلفه گفته‌مداری علاوه بر روایی بودن، نوع حماسی داستان را نیز موردتأکید قرار می‌دهد.

دومین زیرمؤلفه مربوط به تشخیص زدایی با بسامد کاربرد بالاتر، اندام‌مداری است. شاعر به دفعات برای پاک و مبرا ساختن کارگزاران اجتماعی داستان، کنش‌های بد و منفی اعضای بدن را به عنوان کارگزار اجتماعی معرفی می‌کند. همچنین، در برخی جملات برای نشان دادن تمایل قطعی کارگزار به انجام کاری، از اشاره به اعضای بدن استفاده کرده است؛ به این مفهوم که کارگزار با تمام وجود به جنگیدن، نبرد و یا ایجاد صلح تمایل دارد. بنابراین، می‌توان گفت اندام‌مداری با دو هدف عمده استفاده شده

است. اول، با هدف مبرا ساختن شخصیت‌ها از کنش‌های منفی و دوم، نشان دادن رغبت کارگزار به کنشی مثبت.

سومین بسامد کاربرد تشخیص‌زدایی به زیرمؤلفه انتزاعی‌سازی مربوط می‌شود. خاصیت شعرگونگی و نظم بودن داستان موردنظر سبب گردیده شاعر از قدرت تخیل برای ارائه مفهوم و دل‌انگیز شدن داستان استفاده کند. کاربرد تشبیهات و استعارات سبب غنای شعر می‌شود. به علاوه، حماسه‌ها در قالب اسطوره سروده می‌شوند. اسطوره‌ها نیز برخاسته از تخیلات و تفکراتی هستند که از فرهنگ‌ها و سرزمین‌هایی با تاریخ کهن و غنای داستانی برمی‌آیند (صابری و بیرجندی، ۱۳۸۹). بسامد کاربرد مؤلفه انتزاعی‌سازی مؤید غنا و پختگی شعر موردنظر است. همچنین، خواننده نیز می‌تواند فضای موردنظر را راحت‌تر در ذهن خود مجسم نماید و برای برقراری ارتباط با کارگزاران داستان مشکلی نخواهد داشت. به کارگیری زیرمؤلفه انتزاعی‌سازی در جهت تحقق این اهداف مثمر‌تر بوده است. کمترین بسامد کاربرد در بین انواع زیرمؤلفه‌های تشخیص‌زدایی به دو زیرمؤلفه ابزارمداری و مکان‌مداری تعلق دارد. این موضوع نشان می‌دهد که شاعر تمایل دارد شخصیت‌ها با فردیت‌شان معرفی شوند، تا از طریق ابزار و مکان. از زیرمؤلفه مکان-مداری، جز در موارد معدودی که برای تأکید بر ملیت قهرمانان و ضدقهرمانان استفاده شده و ناظر بر بعد ملی‌گرایی اشعار حماسی است، استفاده دیگری نشده است. در واقع، حماسه ملی ایرانیان واکنشی در برابر تجزیه روح و وحدت ملی در پی هجوم اقوام یا جنگ‌ها بوده است (احمدی دستگردی، ۱۳۹۵). بنابراین، از نتایج نیز مشخص می‌شود که مکان‌مداری ابزاری در خدمت خلق حماسه ملی و نشان دادن حس ملی‌گرایی و اتحاد بین مردم یک سرزمین است که فردوسی از آن غافل نشده است. به‌طور عمده، شاعر از سه کلمه «ایران»، «توران» و «ارمان» برای تأکید بر ملیت کارگزاران استفاده کرده است. به‌عنوان نمونه، شاعر برای تأکید بر ایرانی‌بودن «بیژن»، «کیخسرو» و «رستم» و گاهی، کل ایرانیان از کلمه «ایران» استفاده نموده است. از طرفی، برای معرفی «افراسیاب» و «گرسیوز» و یا کل تورانیان از واژه «توران» و برای اشاره به کل ارمانیان از کلمه «ارمان» بهره برده است. بنابراین، می‌توان گفت که کاربرد زیرمؤلفه مکان‌مداری دو علت اصلی دارد: نخست، تأکید بر ملیت کارگزاران و دوم، تعمیم یک نگرش یا کنش به کل افراد یک ملت.

از توجه به مؤلفه اصلی حذف و دو زیرمؤلفه پنهان‌سازی و کمرنگ‌سازی مربوط به آن مشخص می‌شود که سهم کمرنگ‌سازی به مراتب بیشتر از پنهان‌سازی است. به نظر می‌رسد شاعر با توجه به گستردگی موضوعات، تمایل زیادی به استفاده از پنهان‌سازی ندارد. داستان «بیژن و منیژه» در برگیرنده موضوعات جنگ، دلاوری، وطن‌پرستی، جشن، حراست از ناموس، توجه به اخلاقیات، وفای به عهد، نکوهش خیانت، دروغ و سایر رذایل اخلاقی است. با توجه به چنین گستردگی موضوعی، برای از دست رفتن انسجام داستانی و سردرگم‌نساختن خواننده، شاعر تمایلی به استفاده از پنهان‌سازی ندارد، مگر در برخی موارد که نشناختن شخصیت به کلیت داستان آسیب نرساند. به این ترتیب، اگر شاعر به طور مرتب با استفاده از پنهان‌سازی کارگزاران را مخفی نماید، رشته‌های داستانی از هم گسسته می‌شوند و خواننده به علت نشناختن کارگزاران اجتماعی دچار ابهام می‌گردد. به همین دلیل، کارگزاران اجتماعی بیشتر از طریق ارجاع به سایر قسمت‌های داستان قابل شناسایی و تشخیص هستند و به عبارتی، کمرنگ شده‌اند. این مسأله با نتایج حاصل از پژوهش فلاحی و همکاران (۱۳۸۹) همسو است. به عقیده آنها، در ساختار کتاب گلستان مؤلفه‌های گفتمانی مبتنی بر حذف بسامد کاربرد بالایی دارند. در ارتباط با مؤلفه طبقه‌بندی و زیرمؤلفه‌های مربوط به آن، آزمون‌های دو نشان می‌دهد که بین سه زیرمؤلفه مربوط به طبقه‌بندی، یعنی ارزش‌دهی، هویت‌دهی و نقش‌دهی رابطه‌ای معنادار برقرار است. در این ارتباط، بر اساس نتایج آماری، بیشترین بسامد کاربرد را زیرمؤلفه ارزش‌دهی دارد. این موضوع نشان می‌دهد که شاعر تمایل دارد کارگزاران اجتماعی را با استفاده از صفات تقابلی مثبت یا منفی بازنمایی کند. با وجود این، کلمات، عبارات و صفات مثبت در جهت پروراندن قهرمانان داستان سبب شده‌اند بسامد کاربرد صفات تقابلی و ارزشی مثبت بیشتر از صفات تقابلی منفی باشد. در داستان «بیژن و منیژه» زمانی از صفات تقابلی منفی استفاده شده است که شاعر بخواهد کارگزاری ضدقهرمان را به خواننده معرفی کند، در میدان جنگ رجز بخواند و دشمنان را تحقیر کند و یا این که احساس ندامت کارگزار نسبت به عمل خود را بیان کند. به عنوان نمونه، آن ویژگی‌های منفی که «افراسیاب» را معرفی می‌کنند، او را به صورت ضدقهرمان بازنمایی می‌کنند و برخی صفات منفی که «گرگین» خود را از طریق‌شان معرفی می‌کند، در نتیجه پشیمانی از عملکرد وی است. یکی از روش‌های قهرمان‌پروری

در داستان «بیژن و منیژه» بازنمایی آنها از طریق صفات و ویژگی‌های مثبت است. توجه به قدرت بدنی، اخلاق‌مداری، وطن‌پرستی و افتخار به نیاکان از جمله محورهای ارزشی هستند که در پرورش قهرمانان این داستان نقش داشته‌اند. به‌عنوان مثال، «رستم» از طریق نیروی بدنی، وفاداری و غیرتش بازنمایی شده که برای او ارزش مثبت به بار آورده است. این یافته‌ها با یافته‌های پوشنه و معین (۱۳۹۲) و رحیمیان و جوکار (۱۳۹۰) همسو هستند. پوشنه و معین (۱۳۹۲) معتقدند نویسنده با ارزش‌گذاری مثبت درباره کارگزارانی که از آرمان‌های خاصی پیروی می‌کنند و متعلق به سازمان خاصی هستند، آنها را به‌صورت انسان‌هایی امیدوار به تصویر می‌کشد که در میانه راه سست نمی‌شوند. همچنین، رحیمیان و جوکار (۱۳۹۰) معتقدند بهار با کمک مؤلفه‌های گفتمان‌مدار نظر و عقیده خود را که همان وطن‌پرستی، عدالت‌طلبی و آزادی‌خواهی بوده است، به خوانندگان القا می‌کند و آنها را به حمایت از مشروطه و مقاومت در برابر ظلم شاهان و عمال مستبدش دعوت می‌کند. بهار پادشاهان مستبد را از طریق به‌کارگیری مؤلفه ارزش‌دهی منفی معرفی نموده و به ستیز با آنها پرداخته است.

در ارتباط با زیرمؤلفه هویت‌دهی، بیشترین بسامد کاربرد مربوط به هویت‌دهی ظاهری است. این نکته نشان می‌دهد که شاعر تمایل دارد مخاطب بر تمام جزئیات صحنه و ظاهر افراد اشراف داشته باشد و بتواند صحنه‌ها و کنش‌های مختلف را در ذهن خود متصور شود. به‌این ترتیب، تصویری ذهنی از تمام کارگزاران درگیر در داستان در ذهن مخاطب ایجاد می‌شود؛ به‌طوری که گویی این کارگزاران افرادی خارج از داستان هستند که مخاطب آنها را به‌خوبی می‌شناسد. دو زیرمؤلفه هویت‌دهی مقوله‌ای و نسبتی تقریباً به یک میزان کاربرد داشته‌اند. شاعر از این دو زیرمؤلفه بیشتر در مواردی استفاده کرده که خواسته است کارگزاری را حین رجزخوانی به گروه مقابل بشناساند. به‌عنوان نمونه، در قسمت‌های مختلف داستان، «بیژن» از طریق اشاره به نسبت پدر و پسری‌اش با «گیو» معرفی شده است. شاید، دشمن، بیژن جوان و بی‌نام و نشان را نشناسد، اما پهلوان نامدار ایرانی «گیو» را حتماً می‌شناسد. در نتیجه، اشاره به نسبت‌های خانوادگی و نژاد قومی و ملی سبب ایجاد رعب و وحشت در دشمن می‌شود. براین اساس، روابط و نسبت‌ها و ویژگی‌های قومی و ملیتی نیز برای نشان دادن اهمیت نسل‌ها، مهم دانستن بنیادهای خانوادگی و اجتماعی یک جامعه و برانگیختن روح و غرور ملی به‌کاررفته‌اند. از این رو،

کاربرد دو زیرمؤلفه هویت‌دهی نسبتی و هویت‌دهی مقوله‌ای نسبت به برخی زیرمؤلفه‌های گفتمان‌مدار دیگر از بسامد بالاتری برخوردار بوده است. بررسی انواع زیرمؤلفه‌های تشخیص‌بخشی مشخص می‌کند که بین زیرمؤلفه‌های مربوط به آن، یعنی مشخص‌سازی و نامشخص‌سازی نیز رابطه‌ای معنادار برقرار است. همچنین، بررسی بسامد کاربرد این زیرمؤلفه‌ها نشان می‌دهد که زیرمؤلفه دلالت ضمنی بسامد کاربردی بیشتری داشته است. این موضوع همانند نمادین‌شدگی تا حد بسیار زیادی متأثر از ابزارهای هنری و آرایه‌های ادبی، از قبیل انواع تشبیهات و استعارات است که شاعر به کار گرفته است.

از سوی دیگر، در بسیاری از جملات، شاعر به جای کارگزاران از کلمه‌هایی استفاده کرده است که ویژگی منحصر به فرد آن کارگزار را نشان دهد و بر آن تأکید نماید. به عنوان نمونه، وقتی شاعر از واژه «سرو» برای دلالت بر «بیژن» استفاده می‌کند، تمایل دارد که مخاطب قامت بلند و ظاهر رعنائی کارگزار را مورد توجه قرار دهد. به علاوه، شاعر تمایل دارد داستان را در بستر واقعیت مطرح کند و به ندرت از عوامل فرازمینی بهره ببرد. بسامد کاربرد زیرمؤلفه نمادین‌شدگی این موضوع را نشان می‌دهد. در مورد زیرمؤلفه وارونگی، باید توجه داشت که بسامد کاربرد این زیرمؤلفه نشان می‌دهد که شاعر بر پایداری شخصیت‌های داستان تأکید داشته است. همچنین، پایین بودن بسامد کاربرد زیرمؤلفه وارونگی سبب شده است که تغییراتی اندک در ذهن خواننده ثبت شوند و تأکید بر این تغییرات بخش مهمی از جریان داستان را به خود اختصاص می‌دهد. در ارتباط با وارونگی، بیشترین بسامد کاربرد به تغییرات و وارونگی‌های کارگزار «گرگین» مربوط می‌شود. تغییرات و وارونگی‌هایی که با گذشت زمان در شخصیت «گرگین» شکل می‌گیرند زمینه را برای به وجود آوردن داستان اصلی که آشنایی «بیژن و منیژه» است، فراهم می‌آورند. تغییر از کارگزاری قهرمان، پهلوان و حامی به کارگزاری بی‌وفا و خائن، از یک طرف، و سپس وارونگی از شخصیتی منفی به مثبت و ابراز ندامت از عمل خود، علاوه بر پیش بردن داستان، پیام اخلاقی مبتنی بر نفی دروغ‌گویی و خیانت را متذکر می‌شوند.

نامشخص‌سازی بیشتر در زمانی کاربرد داشته است که کارگزاران مهم نباشند و هدف اصلی، کنش باشد. به این ترتیب، شاعر با متمرکز کردن مخاطب بر روی عمل و کنش مورد نظر، شخصیت‌های داستان را با صفات مبهم معرفی نموده است. پس، خوب یا بد

بودن هر کنش به ذات آن برمی گردد، نه به عاملین آن. به عنوان مثال، اگر دروغ گفتن بد است، پس فرقی ندارد چه کسی دروغ بگوید. آنچه به عقیده شاعر اهمیت دارد، نکوهش کنش زشت است. بسامد کاربرد دو زیرمؤلفه فشرده شدگی و مشخص سازی تک موردی حاکی از آن است که شاعر نسبت به کارگزاران اصلی تمایل به بازنمایی از طریق این زیرمؤلفه ها ندارد. این دو زیرمؤلفه عمدتاً زمانی کاربرد می یابند که شاعر بخواهد کارگزاری فرعی را سریع معرفی کند و از آن عبور نماید. به همین دلیل، بسامد کاربرد این دو زیرمؤلفه در مقایسه با بسیاری از زیرمؤلفه های دیگر بسامد کمتری را نشان می دهد.

باتوجه به دو زیرمؤلفه منفعل سازی، می توان استنباط کرد که بسامد کاربرد زیرمؤلفه منفعل سازی تأثیرپذیر مستقیم بیشتر از زیرمؤلفه منفعل سازی تأثیرپذیر غیرمستقیم است. این موضوع با ویژگی قهرمانی اشعار حماسی سازگاری دارد. شاعر قهرمانانی ایجاد کرده است که قدرت اثرگذاری زیادی دارند و سایر کارگزاران را تحت تأثیر و تسلط خود درآورده اند. این قهرمانان صاحبان قدرتمند و بر تمام امور تسلط دارند. این نتیجه با یافته های اکبری و همکاران (۱۳۹۸) همسو است. این پژوهشگران نیز بر این باورند که بازنمایی کارگزاران در داستان «آب بید» به گونه ای کاملاً آگاهانه و تحریک کننده تنظیم شده است تا در همه جای آن احساس تحقیر شدن مردم روستا و قدرت حاکمان حکومتی احساس شود. منفعل سازی مردم فقیر و مظلوم در خدمت مظلوم نمایی آنهاست و از طرفی، بی توجهی حکومت و صاحبان قدرت نسبت به آنان را به تصویر می کشد. نتایج آزمون خی دو نشان می دهند که بین بسامد کاربرد دو زیرمؤلفه منفعل سازی در داستان «بیژن و منیژه» رابطه ای معنادار برقرار است و میزان بهره وری به نسبت اثرگذاری کمتر است. این مهم حکایت از توجه ویژه به بعد اخلاقی و نادیده گرفتن مادیات دارد. در نهایت، مؤلفه جنس ارجاعی با کمترین بسامد کاربرد قرار دارد. این موضوع نشان می دهد که شاعر نمی خواهد کارگزاران را به صورت طبقه ای عام بازنمایی کند و بیشتر بر شخصیت و فردیت آنها تأکید دارد. به طور کلی، نتایج بررسی بسامد کاربرد انواع مؤلفه های گفتمانی حذف و برخی از مؤلفه های گفتمانی اظهار در داستان «بیژن و منیژه» با یافته های پژوهش صادقی و همکاران (۱۳۹۷) همسو هستند. این نتایج مؤید به کارگیری انواع مؤلفه های گفتمانی برای بیان داستان و نمایش گفتمان بافت ستیز در اشعار فردوسی

هستند. این پژوهشگران معتقدند که در داستان «بهرام گور و سنگل هند» نیز فضای داستان با وحدت ریشه دار ایرانیان و بهرام گور با سرزمین هند و سنگل هند با بسامد چشمگیر انواع مؤلفه‌های گفتمانی به شکل ثمربخشی بازنمایی شده است و بسامد کاربرد زیرمؤلفه‌های انتزاعی سازی و ارزش دهی نیز این موضوع را تأیید می‌نماید.

از آنجا که مؤلفه جنس ارجاعی دارای زیرمؤلفه نیست، این مؤلفه در آزمون‌های دو مورد سنجش قرار نگرفته است. با توجه به نتایج حاصل از آزمون‌های خی دو (جدول‌های (۳) و (۴)) و همچنین، توضیحات و بحث ارائه شده، می‌توان نتیجه گرفت که بین بسامد کاربرد زیرمؤلفه‌های مربوط به هر مؤلفه و همچنین، بین بسامد کاربرد مؤلفه‌های اصلی حذف و مؤلفه‌های بررسی شده اظهار رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

اکنون، می‌توان به پرسش نخست پژوهش حاضر مبنی بر چگونگی بازنمایی انواع مؤلفه‌های گفتمانی حذف و اظهار مطرح در الگوی ون لیوون (2008) در داستان «بیژن و منیژه» پاسخ داد. نتایج گویای آن بودند که بسامد کاربرد هیچ یک از مؤلفه‌های اصلی و زیرمؤلفه‌های یافت شده در داستان «بیژن و منیژه» (جدول‌های (۱) و (۲)) برابر با صفر نبوده است. همچنین، با توجه به توضیحات و تبیین چگونگی بازنمایی انواع مؤلفه‌های گفتمانی در داستان مورد نظر، می‌توان گفت که انواع مؤلفه‌های گفتمانی مورد نظر در این داستان، با الگوی ون لیوون (2008) قابل شناسایی و قابل انطباق هستند. بنابراین، فرضیه نخست پژوهش مبنی بر اینکه انواع مؤلفه‌های گفتمانی حذف و اظهار موجود در داستان «بیژن و منیژه» منطبق با مؤلفه‌های مطرح در ون لیوون (2008) بازنمایی می‌شوند، تأیید می‌گردد. همچنین، با توجه به نتایج می‌توان گفت که در پژوهش حاضر وجود رابطه‌ای معنادار بین بسامد کاربرد هر یک از زیرمؤلفه‌ها به تنهایی و نیز، بین بسامد کاربرد انواع مؤلفه‌های اصلی و زیرمؤلفه‌های مربوطه در مقایسه با یکدیگر تأیید می‌گردد. پس، می‌توان به پرسش دوم پژوهش در ارتباط با نوع رابطه بین بسامد کاربرد انواع مؤلفه‌های گفتمانی حذف و اظهار در الگوی ون لیوون (2008) در داستان «بیژن و منیژه» پاسخ داد و ادعا کرد که روابط بین بسامد کاربرد انواع مؤلفه‌های مورد نظر کاملاً معنادار است. به این ترتیب، صحت فرضیه دوم نیز تأیید می‌گردد.

تعارض منافع

نویسندگان تعارض منافع ندارند.

ORCID

Abbas Ali Ahangar

 <http://orcid.org/0000-0003-1288-1506>

Mohammad Amir

 <http://orcid.org/0000-0001-6591-3589>

Mashhadi

Zeinab Teimurirabor

 <http://orcid.org/0009-0006-5690-2689>

منابع

- احمدی دستگردی، مظفر. (۱۳۹۵). حماسه ملی چیست؟. فرهنگ اصفهان، (۱) ۴۳، ۳۶-۴۰.
- اسداللهی، مائده و علّامی، ذوالفقار. (۱۳۹۶). تحلیل روایی داستان سیاوش براساس الگوی کنشگران اجتماعی ون لیوون. زبان و ادبیات فارسی، ۲۵(۲۸)، ۱۸۷-۲۰۸.
- اکبری، حمیدرضا، تفکری رضایی، شجاع و غلامعلی زاده، خسرو. (۱۳۹۶). نام‌دهی و طبقه‌بندی کنشگران اجتماعی در داستان «آل» بر اساس الگوی ون لیوون. جستارهای زبانی، ۸(۷)، ۷۱-۸۹.
- اکبری، حمیدرضا، تفکری رضایی، شجاع و غلامعلی زاده، خسرو. (۱۳۹۸). بازنمایی کنشگران اجتماعی داستان آب بید با بهره‌گیری از الگوی جامعه‌شناختی معنایی ون لیوون. مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران، ۲۷(۲۵)، ۱۷-۳۳.
- اندی، سیدتقی، اسدی، مسعود و سعیدنیا، نرجس. (۱۳۹۳). بازنمایی زن در رمان‌های سووشون و سنگ‌صبور از منظر تحلیل گفتمان انتقادی. مجموعه مقالات نهمین همایش زبان‌شناسی ایران، ۳۳۱، ۶۸۷-۷۰۴.
- بلور، مریل و بلور، توماس. (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر روند تحلیل گفتمان انتقادی، (ترجمه علی رحیمی و امیرحسین شاهبالا). تهران: جنگل.
- پوشنه، آتنا و معین، مرتضی. (۱۳۹۲). تحلیل گفتمان انتقادی در اثری از ابراهیم گلستان با استفاده از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی و معنایی گفتمان‌مدار باتوجه‌به بازنمایی کارگزاران اجتماعی. جستارهای زبانی، ۲(۴)، ۱-۲۶.
- تاجیک، محمدرضا. (۱۳۷۹). مجموعه مقالات گفتمان و تحلیل گفتمان. تهران: فرهنگ گفتمان.
- جنیدی جعفری، محمود و خاقانی، طوبی. (۱۳۹۴). بررسی کنش‌های اجتماعی در مجموعه داستان زن زیادی از جلال‌آل احمد بر اساس الگوی ون لیوون (۲۰۰۸). زبان‌شناخت، ۶(۲)، ۷۷-۹۷.

رحیمیان، جلال و جوکار، سمیه. (۱۳۹۴). تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در اشعار سیاسی ملک‌الشعرای بهار از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی. *شعرپژوهی بوستان ادب*، ۷(۲)، ۱۱۱-۱۳۴. رفیعی، افروز. (۱۳۹۱). تحلیل باب‌های چهارم و هشتم گلستان سعدی بر اساس چارچوب ون لیوون (۲۰۰۸) و بازنمایی کنش‌های اجتماعی در گفتمان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.

شریف، مریم و یارمحمدی، لطف‌الله. (۱۳۹۳). بررسی رباعیات خیام از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی معنایی گفتمان‌مدار. *شعرپژوهی (بوستان ادب)*، ۶(۲)، ۶۷-۷۲.

صابری، علی و بیرجندی، سعیده. (۱۳۸۹). بررسی ویژگی‌های حماسه در ملحمه عبدالعزیز اثر بولس یوسف سلامه. *مطالعات نقد ادبی (پژوهش ادبی)*، ۱۹(۲)، ۱۰۱-۱۸۳.

صادقی، حسین، واثق عباسی، عبدالله، مهدی، محمد امیر و آهنگر، عباسعلی. (۱۳۹۷). مؤلفه‌های جامعه‌شناختی داستان بهرام گورو شنگل هند در شاهنامه فردوسی بر اساس الگوی گفتمان‌شناسی انتقادی. *فصلنامه مطالعات شبه قاره*، ۱۰(۳۴)، ۲۴-۴۸.

غلامعلی‌زاده، خسرو، تفکری رضایی، شجاع و اکبری، حمیدرضا. (۱۳۹۶). نام‌دهی و طبقه‌بندی کنشگران اجتماعی در داستان آل بر اساس الگوی ون‌لیوون. *جستارهای زبانی*، ۷(۸)، ۷۱-۸۹. فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۸۴). *شاهنامه* (چاپ مسکو)، به کوشش سعید حمیدیان. تهران: قطره.

فلاحی، محمدهادی، توکلی، نسترن و صاحبی، سیامک. (۱۳۸۹). بررسی و نقد روایی گلستان بر اساس نظریه تحلیل انتقادی گفتمان. *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۱۶(۱)، ۱۰۹-۱۳۴.

کلانتری، عبدالحسین. (۱۳۹۱). *گفتمان از سه منظر زبان‌شناختی، فلسفی و جامعه‌شناختی*. تهران: جامعه‌شناسان.

مقداری، صدیقه‌سادات و جهانگیری، شکوفه. (۱۳۹۴). تحلیل گفتمان انتقادی شعر دفاع مقدس برای کودکان از منظر رهیافت ون‌لیوون (۲۰۰۸). *متن‌پژوهی ادبی*، ۳(۶۵)، ۱۲۱-۱۶۰. یارمحمدی، لطف‌الله. (۱۳۹۱). *زبان استعاری و استعاره‌های مفهومی*. تهران: هرمس.

References

- Abram, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. United States of America: Cornell University.
- Ahmadi Dastgerdi, M. (2015). What is national epic?. *Farhang Isfahan* (1) 43, 36-40. [In Persian]

- Akbari, H., Tafakori Rezaei, S., & Gholamalizadeh, K. (2017). Nomination and categorization of social actors in "Al", according to Van Leeuwen's frame work. *Linguistics Essays*, (7)8, 71-89. [In Persian]
- Akbari, H., Tafakori Rezaei, S., & Gholamalizadeh, K. (2018). Representation of social actors in the story of Ab-Bid using Van Leeuwen's semantic-sociological model. *Studies of the Languages and Dialects of Western Iran*, (25)7, 17-33. [In Persian]
- Andy, S., Asadi, M., & Saeednia, N. (2013). Representation of women in the novels of Suvashon and Sang Sabour from the perspective of critical discourse analysis. *Proceedings of the 9th Iranian Linguistics Conference*, (331)2, 687-704. [In Persian]
- Asadollahi, M., & Allami, Z. (2016). Narrative analysis of Siavash story based on Van Leeuwen's model of social activists. *Persian Language and Literature*, (28)25, 187-208. [In Persian]
- Bloor, M., & Bloor, T. (2011). *An Introduction to the Process of Critical Discourse Analysis*, (A. Rahimi & A. Shahbala Trans.). Tehran: Jungle. [In Persian]
- Fairclough, N. (1996). *Language and Power*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (2002). *Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse*. London: Routledge.
- Fallahi, M., Tavakoli, N., & Sahibi, S. (2010). Review and criticism of Golestan narrative based on the theory of critical discourse analysis. *Persian Language and Literature Research*, 16, 109-134 [In Persian]
- Ferdowsi, A. (2005). *Shahnameh* (from the Moscow edition) (5th ed.). Tehran: Qatre. [In Persian]
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Brighton, Sussex: Harvester.
- Gholamalizadeh, K., Tafakori Rezaei, S., & Akbari, H. (2016). Naming and classification of social actors in Al's story based on Van Leeuwen's model. *Linguistic Essays*, (8) 7, 71-89. [In Persian]
- Guerin, E., labor, L., Morgan, L., Reesman, J., & Willingham, J. (2010). *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. New York: Oxford University Press.
- Hodge, R., & Kress, G. (1993). *Language As Ideology*. Great Britain: Redwood books.
- Joneidi Jafari, M., & Khaghani, T. (2014). Investigation of social actions in the collection of short stories by Jalal Al-Ahmed based on Van Leeuwen's (2008) model. *Zabanshenakht (Language Studies)*, (2) 6, 77-97. [In Persian]

- Kalantari, A. (2011). *Discourse from Three Linguistic, Philosophical and Sociological Perspectives*. Tehran: Sociologists. [In Persian]
- Lacla, E. (1994). *The Making of Political Identities*. London: Verso.
- Lacla, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Social Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Meghdari, S., & Jahangiri, S. (2014). Analysis of the critical discourse of the Holy Defense poem for children from the perspective of Van Leeuwen's (2008) approach. *Literary Research Text*, (65)3, 121-160. [In Persian]
- Pennycook, A. (2001). *Critical Applied Linguistics: A Critical Introduction*. London: Lawrence Erlbaum Associated.
- Pushneh, A., & Moein, M. (2012). Analysis of critical discourse in a work by Ebrahim Golestan using sociological and semantic components of oriented discourse according to the representation of social agents. *Linguistic Researches*, (4) 2, 1-26. [In Persian]
- Rafi'i, A. (2011). *Analysis of the Fourth and Eighth Chapters of Saadi's Golestan Based on Van Leeuwen's (2008) Framework and the Representation of Social Actions in Discourse* [Master's thesis, Shiraz University]. [In Persian]
- Rahimian, J., & Jokar, S. (2014). Illustration of social agents in the political poems of Malek al-Shoara Bahar from the perspective of critical discourse. *Poetry Studies (Bostan Adab)*, (2)7, 111-134. [In Persian]
- Saberi, A., & Birjandi, S. (2010). Investigating the characteristics of the epic in Abdul Aziz's epic by Boles Yusuf Salameh. *Literary Criticism Studies (Literary Research)*, (19)3, 83-101. [In Persian]
- Sadeghi, H., Vaseq Abbasi, A., Mashhadhi, M., & Ahangar, A. A. (2017). Sociological components of the story of Bahram Gur Shingal of India in Ferdowsi's Shahnameh based on the model of critical discourse theory. *Subcontinental Studies Quarterly*, (34)10, 24-48. [In Persian]
- Sharif, M., & Yar Mohammadi, L. (2013). Examination of Khayyam's quatrains from the point of view of critical discourse theory using the sociological components of the semantics of discourse-oriented. *Poetry Research (Bostan Adab)*, (2)6, 67-72. [In Persian]
- Tajik, M. (2000). *A Collection of Articles on Discourse and Discourse Analysis*. Tehran: Farhang-e Gofteman. [In Persian]
- Van Dijk, T. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*. 11(2),114-140.
- Van Leeuwen, T. (1996). *The Representation of Social Actors*. London: Routledge.

- Van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and Practice, New Tools for Critical Discourse Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publication.
- Yarmohammadi, L. (2012). *Metaphorical Language and Conceptual Metaphors*. Tehran: Hermes. [In Persian].

استناد به این مقاله: آهنگر، عباسعلی، مشهدی، محمد امیر و تیموری رابر، زینب. (۱۴۰۲). تحلیل انتقادی و بازنمایی کارگزاران اجتماعی در داستان بیژن و منیژه: الگوی جامعه شناختی-معنایی ون لیوون (۲۰۰۸). *علم زبان*، ۱۰ (۱۷)، ۱۱۳-۱۵۲. doi: 10.22054/LS.2021.56950.1405

Language Science is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.